

Student i Buchenwald - 50 år etter

ELLING KVAMME

50 år i dag siden Norge fikk friheten tilbake – det gir grunn til ettertanke. Ikke minst om landsmenn som måtte lide i fengsler og konsentrasjonsleirer. Elling Kvamme, nå professor i medisin, ble arrestert under Terbovens storaksjon mot studentene senhøstes 1943 og sendt til Buchenwald. 50 år etter sto han attter frysende på appellplassen der og hørte minnetaler. Bilder dukket opp igjen – av det marerittet vi ble befridd for i mai 1945. Minnene må holdes levende, «for om kort tid er alle sannhetsvitner borte».

Igen står jeg på appellplassen i Buchenwald og fryser. Denne gangen skal jeg legge ned en krans til ære for de norske fangene som døde her, sammen med representanter for et par og tyve nasjoner. Stemningen er uvirkelig. Denne store, grå flaten nesten uten bygninger så langt øyet rekker – her har jeg da ikke vært tidligere?

Men så fylles bildet: Lange bygninger på rekke, noen steder i mur og andre steder i tre, dukker opp, og mellom dem flokker av magre, lutende skikkelser med uttrykksløse blikk som sleper seg av sted, bærende eller trekkende på et eller annet.

Det er 14. januar 1943. Ca. 350 snauklippede norske studenter står på appellplassen og fryser i pyjamaslignende klær med nummer på brystet og i tresko. Vi er ratatt alt vi hadde med oss, også brillen.

„Skrikende SS-soldater og bjefende schäferhunder. Skarpe lyskastere sved i øynene og bidro til uhyggestemningen.“

Det skjedde sist natt da vi ankom, applaudert av skrikende SS-soldater og bjefende schäferhunder. Skarpe lyskastere sved i øynene og bidro til uhyggestemningen. Så avkleddning, klipping og desinfeksjon, alle ble dukket ned i samme bad og undersøkt med spatel, først i anus derefter i munnen.

Vi var uforberedt på dette, det var et sjokk. Vi hadde våre første tap lenge etterpå situasjon endre seg etter noen dager, antagelig efter

press fra nasjoner som Sverige, Finland og Sveits, og vi fikk tilbake våre klær, vårt hår, og vi fikk motta pakker. Vi var nå i «Sonderlager» (særleir), i en «Block» (brakke) isolert med egen piggråd, og forbud mot å kommunisere med andre fanger, men det viste seg umulig å kontrollere.

Vi skaffet oss mange venner blant fangene, ikke minst fordi vi hadde mulighet til å gi bort mat. Vår situasjon var således vesentlig bedre enn deres, men vi hadde gyne og ører og fikk snart innblikk i det som skjedde i leiren.

„Aulabrannen ga Terboven det påskuddet han trengte. Men det irriterte Berlin at han handlet egenrådlig.“

Forhistorien var i korthet følgende:

Terboven antok, ikke uten grunn, at de fleste av studentene var engasjert i en eller annen form for motstandsarbeide, og spesielt at deres språkkunnskaper var en ressur for motstandsbevegelsen, men han visste lite om hvem som gjorde hva. Høsten 1943 var rundt 70 studenter og 14 universitetslærere allerede blitt fengslet. Han bestemte da at de mannlige studentene skulle arresteres og sendes som en gruppe til Tyskland.

Aulabrannen natt til 28. november 1943 ga ham det påskuddet han trengte, til tross for at studentene ikke var ansvarlige for den. 30. november ble Universitetet, lesesaler, Rikshospitalet og andre steder hvor det var studenter, omringet. 1200–1250 mannlige studenter ble arrestert og i første omgang sendt til en leir i Stavern.

Dette gjorde han uten å informere Berlin. Det irriterte SS-ledelsen der sterkt, noe som bl.a. fremgår av Goebbels' dagbok, ikke minst fordi lederne var redde for at de gode handelsforbindelsene de hadde med Sverige, skulle bli skadelidende.

Sveriges protest mot arrestasjonen gjorde imidlertid situasjonen irrevversibel, SS-ledelsen kunne jo ikke miste ansikt. Etter forhør av en «Dr.» Ohm ble ca. 600 løslatt, uten åpenbar grunn, og resten transportert til Tyskland, 250 av dem, vi antok de mest germanske av utseende, ble sendt til SS-leiren St. Andreas, Sennheim, for å omskoleres til SS-soldater og de øvrige til Buchenwald.

Efter et renselsesopphold her skulle også disse sendes til Sennheim, og de ville da ikke ha noe valg, men måtte slutte seg til den første gruppen, som ifølge planen var blitt gode SS-soldater. Av Buchenwald-studentene ble 120 stykker sendt til Sennheim 7. juli 1944, og resten 23. oktober.

Det hele var tydeligvis planlagt et

VERDIG MINNE: 50 års minnet for befrielsen av Buchenwald ble en verdig høytidlighet. Men det finnes åpenbart mørke understrømninger i befolkningen, der som her. Dem bør vi ikke undervurdere, mener kronikoren.

år i forveien, og planen skulle følges til tross for at i slutten av oktober 1943 hadde de allierte troppene besatt det meste av Frankrike og befant seg ved Belfort og Remuremont, ikke langt fra Sennheim. Allerede efter en måned måtte studentene evakueres til fots tilbake over Rhinen, og ble fordelt i flere grupper, men hovedsakelig i Freiburg og Burkheim.

„Studentene rev av seg SS-distinksjonene og klistret plaster over emblemet på beltet.“

Den første studentgruppen i Sennheim ble utsatt for et meget sterkt psykisk press. Som ekte germanere skulle de omskoleres, og SS-kommandanten meddelte at han efter krigens lykkelige slutt ville ri opp Karl Johans gate på en hvit hest i spissen for en tropp av syngende norske student-SS-soldater. Han fikk ikke sitt ønske opp.

Studentene ble tatt sine klær og måtte iføre seg SS-uniformer med

distinksjoner, men de protesterte og påberopte seg Haag-konvensjonen. Da det ikke nyttet, rev de av distinksjonene og klistret plaster over emblemet foran på beltet. Så fulgte trusler, også om skyting, indoktrinering og såkalt undervisning.

Efter ca. 6 måneders psykisk terror ga SS opp, antagelig også på grunn av den sterke reaksjon arrestasjonen hadde vakt i nøytrale land. Studentene ble så satt til graving av skyttergraver og annet arbeid på forskjellige steder.

Gruppen av studenter i Freiburg overlevde, på én nær, bombardementet av byen. Samtidig måtte gruppen i Burkheim bemanne en ferge som fraktet soldater over Rhinen. Det siste var meget farlig p.g.a. bombefaren. På den annen side ville en eventuell arbeidsnektelse finne sted på oppstillingsplassen på torvet i påsyn av sivilbefolkningen. Efter at en skriftlig protest med henvisning til folkeretten var blitt avvist, og efter en opphetet diskusjon og avstemning på sovesalen om natten, ble det vedtatt å «eike».

Det ble truet med skyting, men jomringen av Freiburg var antagelig

redningen, eftersom ledelsen befant seg der. Alt var nemlig kaotisk i byen, og studentene hadde gjort seg populære ved å delta i opprydningen. Fergen ble forøvrig bombet og senket umiddelbart efter streiken. Studentene måtte til straff marsjere 4 dager gjennom Schwarzwald, med en halv liter suppe som proviant, og de ble derefter transportert med tog 4 dager til Buchenwald, utstyrt med en liter suppe. Her måtte de stå 14 timer på appellplassen, men de danske politifangene, godt hjulpet av tsjekkerne, greide å smugle til dem mat på toalettet.

Studentene tilbragte julen 1944 i «Kleinlager», den dårligste delen av leiren, fikk det så igjen bedre, og ble i tiden 1.–5. mars 1945 sendt med tog til konsentrasjonsleiren Neuengamme, en grusom leir, ledet av «der Händer von Lublin».

Under denne reisen slapp de heldig fra flere bombardementer, bl.a. på jernbanestasjonen i Erfurt og ved Hildesheim. Den 20. april ble de befridd av grev Folke Bernadotte og sendt til Danmark med de hvite busene. 17 av studentene døde under fangeoppholdet eller umiddelbart efter, og et ukjent antall senere av tuberkulose og andre sykdommer.

Igen har jeg, sammen med 34 tidligere norske studentfanger, stått på appellplassen i Buchenwald og frosset. Syns- og hørselinntrykk fra leiren dengang dukket opp på ny. Vi studenter skulle ikke utryddes, og vi hadde det vesentlig bedre enn andre grupper, som f.eks. jødene. Men vi har sett og hørt mer enn tilstrekkelig, og mange jeg har snakket med, har fremdeles mareritt om natten.

I løpet av minnedagene lyttet vi til en rekke taler, spesielt en uvanlig god som ble holdt av overrabbiner Meir Lau fra Israel, og en annen av hans eldre bror, som begge var barn i leiren. Vi hørte buing og piping fra tyske demonstranter, spesielt under den tyske ministerpresidenten Dr. Bernhard Vogels utmerkede tale, og på hotellet var det en som ropte «verdammte Häftlinge».

Dette er viktig, for om relativt kort tid er alle sannhetsvitner borte. Mynighetene i Thüringen, hotellpersonalet og andre vi kom i kontakt med, gjorde sitt aller beste for de tidligere fangene. Det kunne ikke vært bedre. Arrangementet 8.–11. april var utmerket og minnehøytidelighetene verdige, men det finnes åpenbart mørke understrømninger i befolkningen, der som her.

Dem bør vi ikke undervurdere. De berettigter fangeforeningene, som ved informasjon om medlemmenes selvopplevede begivenheter kan motivere at nynazister og andre blir trodd, når de hevder at konsentrasjonsleirene og grusomhetene der er rent oppspinn.

Dette er viktig, for om relativt kort tid er alle sannhetsvitner borte.